TA'LIM JARAYONIDA INDIVIDUAL YONDASHUVNI TASHKIL ETISHNING SAMARALI USULLARI

Pirboboyeva Dilorom
O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim,
fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi kasbiy ta'lim
agentligi Qashqadaryo viloyati kasbiy ta'lim boshqarmasi
Ko'kdala tuman 1-son texnikumi nemis tili fani o`qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23044429

Annotatsiya

Mazkur tezisda ta'lim jarayonida individual yondashuvni tashkil etishning pedagogik imkoniyatlari va samarali usullari yoritilgan. Ta'lim oluvchilarning qobiliyati, qiziqishi, bilim darajasi va individual xususiyatlarini hisobga olishning ta'lim samaradorligidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, differensial topshiriqlar, individual ta'lim trayektoriyasi, interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari va individual baholash usullaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati asoslangan.

Kalit so'zlar: individual yondashuv, ta'lim jarayoni, individuallashtirish, differensial ta'lim, individual ta'lim trayektoriyasi, pedagogik texnologiya, raqamli ta'lim, baholash.

Аннотация

В тезисе освещаются педагогические возможности и эффективные методы организации индивидуального подхода в образовательном процессе. Анализируется значение учета способностей, интересов, уровня знаний и индивидуальных особенностей обучающихся для повышения эффективности образования. Обоснована роль дифференцированных заданий, индивидуальной образовательной траектории, интерактивных методов, цифровых образовательных средств и индивидуализированного оценивания.

Ключевые слова: индивидуальный подход, образовательный процесс, индивидуализация, дифференцированное обучение, индивидуальная образовательная траектория, педагогическая технология, цифровое образование, оценивание.

Abstract

This thesis examines the pedagogical opportunities and effective methods of organizing an individual approach in the educational process. It analyzes the importance of considering learners' abilities, interests, level of knowledge, and individual characteristics to improve educational effectiveness. The role of differentiated tasks, individual learning trajectories, interactive methods, digital learning tools, and individualized assessment is also substantiated.

Keywords: individual approach, educational process, individualization, differentiated learning, individual learning trajectory, pedagogical technology, digital education, assessment.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, ta'lim oluvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ta'lim oluvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, qobiliyati, o'zlashtirish sur'ati va ta'lim ehtiyojlari bir-biridan farq qiladi. Shu sababli barcha ta'lim oluvchilarga bir xil mazmun, bir xil topshiriq va bir xil metod asosida yondashish har doim ham kutilgan pedagogik natijani bermaydi.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy hujjatlardan biridir [1]. Mazkur qonun ta'lim olishning turli shakllari va ta'lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish uchun huquqiy asos yaratadi. Ta'limning insonparvarlik va demokratik xususiyatlari, ta'lim oluvchilarning qobiliyati va ehtiyojlarini hisobga olish masalalari individual yondashuvning dolzarbligini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini oshirish va talabalarning individual ta'lim trayektoriyalariga asoslangan o'quv rejalarini ishlab chiqish vazifalari belgilangan [2]. Konsepsiyada talabalarning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim dasturlarini shakllantirish, shuningdek ta'lim jarayonini individuallashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur Konsepsiyaning amaldagi tahririda ham ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ta'lim oluvchilarning ehtiyojlariga mos ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish yo'nalishlari mavjud.

2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmonda inson kapitalini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy bilim hamda ko'nikmalarga ega bo'lgan yoshlarni tayyorlash strategik vazifalar sifatida belgilangan [3]. Bu vazifalar ta'lim jarayonida shaxsning individual imkoniyatlari va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olishni talab etadi. Shuningdek, oliy ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan 2026-yil 10-apreldagi PF-58-son Farmonda ham oliy ta'lim tizimini rivojlantirish va zamonaviy ta'lim yondashuvlarini takomillashtirishga oid vazifalar belgilangan [4]. Shundan kelib chiqib, ta'lim jarayonida individual yondashuvni tashkil etishning samarali usullarini aniqlash va ularni amaliyotga tatbiq etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Individual yondashuv — ta'lim jarayonida har bir ta'lim oluvchining individual-psixologik xususiyatlari, bilim darajasi, qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji va o'zlashtirish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim mazmuni, metodlari, vositalari va topshiriqlarini moslashtirishga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. Individual yondashuvni individuallashtirish va differensial yondashuv tushunchalari bilan bog'liq holda ko'rib chiqish mumkin. Individuallashtirishda ta'lim oluvchining o'ziga xos xususiyatlari va ta'lim ehtiyojlari markazga qo'yiladi. Differensial yondashuvda esa ta'lim oluvchilar muayyan belgilariga ko'ra guruhlarga ajratilib, ular uchun mos mazmun va topshiriqlar ishlab chiqiladi. Individual yondashuvning asosiy maqsadi barcha ta'lim oluvchilarni bir xil natijaga majburan olib kelish emas, balki har bir ta'lim oluvchining mavjud imkoniyatlaridan kelib chiqib, uning rivojlanishiga zarur pedagogik sharoit yaratishdan iborat. Bunda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ta'lim oluvchining rivojlanish jarayonini kuzatuvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi.

Individual yondashuvni tashkil etishning asosiy tamoyillari

Ta'lim jarayonida individual yondashuvni samarali tashkil etish bir qator pedagogik tamoyillarga asoslanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Birinchi tamoyil — ta'lim oluvchining individual xususiyatlarini o'rganish. O'qituvchi ta'lim jarayonining boshida ta'lim oluvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, qobiliyati va o'quv ehtiyojlarini aniqlashi kerak. Buning uchun diagnostik testlar, suhbat, kuzatuv, so'rovnoma va amaliy topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Ikkinchi tamoyil — ta'lim mazmunini moslashtirish. Bir xil mavzu doirasida topshiriqlarning murakkablik darajasini o'zgartirish, qo'shimcha materiallar berish yoki ayrim ta'lim oluvchilar uchun qo'llab-quvvatlovchi resurslarni taqdim etish individual yondashuvning amaliy ko'rinishidir.

Uchinchi tamoyil — ta'lim sur'atini hisobga olish**.** Ayrim ta'lim oluvchilar o'quv materialini tez o'zlashtirsa, boshqalarga ko'proq vaqt yoki qo'shimcha tushuntirish kerak bo'lishi mumkin. Shu sababli mustaqil ishlarni bajarish vaqtini moslashtirish va qo'shimcha resurslardan foydalanish imkoniyatini yaratish muhim.

To'rtinchi tamoyil — qayta aloqa va pedagogik qo'llab-quvvatlash. Individual yondashuv faqat topshiriqni alohida berish bilan cheklanmaydi. O'qituvchi ta'lim oluvchining faoliyatini muntazam kuzatib, unga aniq tavsiyalar berishi va rivojlanish yo'nalishini ko'rsatishi lozim.

Individual yondashuvning samarali usullari

Ta'lim jarayonida individual yondashuvni tashkil etish uchun turli pedagogik usullardan foydalanish mumkin. Ularning samaradorligi ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning yoshi, fan xususiyati va mavjud pedagogik sharoitlarga bog'liq.

1. Diagnostik yondashuv

Individual ta'limni tashkil etishdan oldin ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilim va ko'nikmalarini aniqlash muhimdir. Diagnostik test, suhbat, kuzatuv va kichik amaliy topshiriqlar orqali o'qituvchi ta'lim oluvchining kuchli va rivojlantirilishi zarur bo'lgan jihatlarini aniqlashi mumkin. Diagnostika natijasida o'qituvchi ta'lim jarayonini rejalashtirishda aniqroq qaror qabul qiladi. Masalan, mavzuni yaxshi o'zlashtirgan ta'lim oluvchiga murakkablashtirilgan topshiriq berilishi, qo'shimcha yordamga ehtiyoji bo'lgan ta'lim oluvchiga esa bosqichma-bosqich topshiriqlar taqdim etilishi mumkin.

2. Differensial topshiriqlardan foydalanish

Individual yondashuvning amaliy jihatdan qulay usullaridan biri differensial topshiriqlarni tashkil etishdir. Bunda bir mavzu doirasida topshiriqlar murakkablik darajasi yoki bajarish usuliga ko'ra farqlanadi.

Masalan:

boshlang'ich daraja — asosiy tushunchalarni aniqlash;

o'rta daraja — bilimlarni amaliy vaziyatda qo'llash;

yuqori daraja — muammoni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish.

Bunday yondashuv ta'lim oluvchiga o'z imkoniyatiga mos topshiriqdan boshlash va bosqichma-bosqich yuqori darajaga ko'tarilish imkonini beradi.

3. Individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish

Individual ta'lim trayektoriyasi ta'lim oluvchining maqsadi, qiziqishi, ehtiyoji va mavjud imkoniyatlaridan kelib chiqib shakllantiriladigan ta'lim yo'nalishidir. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida aynan individual ta'lim trayektoriyalariga asoslangan o'quv rejalarini ishlab chiqish vazifasi belgilangan [2]. Individual ta'lim trayektoriyasi orqali talaba ayrim fanlar, mavzular, mustaqil ishlar va qo'shimcha faoliyat yo'nalishlarini o'z qiziqishi hamda kasbiy maqsadlariga muvofiq tanlashi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. Interfaol metodlardan foydalanish

Interfaol metodlar individual yondashuvni amalga oshirish uchun ham qulay pedagogik vositalardan biridir. "Aqliy hujum", "Klaster", "Muammoli vaziyat", munozara, loyiha metodi, rolli o'yinlar va kichik guruhlarda ishlash orqali ta'lim oluvchilarning individual faolligini kuzatish mumkin. Bunda o'qituvchi har bir ta'lim oluvchining faoliyatini kuzatadi va uning qiziqishi hamda qobiliyatiga mos vazifalarni belgilaydi. Interfaol metodlarni individual yondashuv bilan uyg'unlashtirish uchun metodni shunchaki qo'llash emas, balki uning maqsadi, topshiriq mazmuni va kutilayotgan natijasini oldindan belgilash muhim.

5. Raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish

Zamonaviy raqamli texnologiyalar individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Elektron ta'lim platformalarida ta'lim oluvchilarga turli darajadagi topshiriqlar berish, ularning natijalarini kuzatish va individual qayta aloqa taqdim etish mumkin. 2022-yilda chop etilgan ilmiy tadqiqotlarda raqamlashtirish sharoitida oliy ta'limda individuallashtirish, individual ta'lim trayektoriyasi va raqamli ta'lim platformalarining imkoniyatlari alohida o'rganilgan [7]. Raqamli vositalarning yana bir afzalligi — ta'lim oluvchining o'zlashtirish sur'atiga moslashish imkoniyatidir. Masalan, talaba videodarsni qayta ko'rishi, qo'shimcha materiallardan foydalanishi yoki o'z bilimini onlayn testlar orqali tekshirishi mumkin. Biroq raqamli vositalardan foydalanish individual yondashuvning maqsadi emas, balki uni amalga oshirish vositasi sifatida qaralishi kerak.

6. Individual baholash va qayta aloqa

Individual yondashuvda baholash jarayoni ham ta'lim oluvchining rivojlanish dinamikasini hisobga olishi lozim. Faqat yakuniy natijani baholash o'rniga, ta'lim oluvchining boshlang'ich darajasidan qanday natijaga erishganiga ham e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Bunda formativ baholash, o'z-o'zini baholash va o'zaro baholash usullaridan foydalanish mumkin. Ta'lim oluvchiga "nima noto'g'ri?" degan savoldan tashqari "qanday yaxshilash mumkin?" degan savolga javob beradigan qayta aloqa taqdim etilishi muhim. Shunday qilib, baholash ta'lim oluvchini faqat saralash vositasi emas, balki uning keyingi rivojlanishini ta'minlovchi pedagogik vositaga aylanishi mumkin.

Individual yondashuvni tashkil etishning pedagogik modeli

Ta'lim jarayonida individual yondashuvni shartli ravishda quyidagi ketma-ketlik asosida tashkil etish mumkin:

1-bosqich — diagnostika: ta'lim oluvchining bilim darajasi, qiziqishi va ehtiyojlarini aniqlash.

2-bosqich — rejalashtirish: aniqlangan xususiyatlarga muvofiq individual yoki differensial topshiriqlarni belgilash.

3-bosqich — amalga oshirish: interfaol metodlar, individual topshiriqlar, loyiha ishlari va raqamli vositalardan foydalanish.

4-bosqich — monitoring: ta'lim oluvchining o'zlashtirish jarayonini kuzatish.

5-bosqich — qayta aloqa: natijalar asosida tavsiyalar berish va zarur hollarda topshiriqlarni o'zgartirish.

6-bosqich — refleksiya: ta'lim oluvchining o'z faoliyati va natijalarini tahlil qilishi.

Mazkur model individual yondashuvni bir martalik metod emas, balki uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etishga imkon beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Individual yondashuvning samaradorlik shartlari

Individual yondashuvning samarali tashkil etilishi uchun, avvalo, o‘qituvchining pedagogik-diagnostik kompetensiyasi yetarli darajada shakllangan bo‘lishi kerak. O‘qituvchi ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ta’lim mazmunini moslashtirish va natijalarni tahlil qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur. Ikkinchidan, ta’lim jarayonida psixologik jihatdan qulay muhit yaratilishi lozim. Ta’lim oluvchi o‘z xatosini bildirishdan qo‘rqmaydigan, savol berish va o‘z fikrini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘lgan muhitda faolroq ishtirok etadi. Uchinchidan, individual yondashuvni amalga oshirishda ta’lim resurslarining xilma-xilligi muhim. Elektron darslik, video, amaliy topshiriq, loyiha, test va qo‘shimcha materiallardan foydalanish turli ehtiyojlarga ega ta’lim oluvchilarni qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. 2025-yilda O‘zbekistonda chop etilgan “Inklyuziv ta’lim muhitida individual yondashuv strategiyalari va pedagogik qo‘llab-quvvatlash modeli” nomli monografiyada ham ta’lim oluvchilarning ehtiyoj va imkoniyatlarini hisobga olish, individual yondashuv strategiyalari va pedagogik qo‘llab-quvvatlash masalalari yoritilgan [8]. To‘rtinchidan, individual yondashuv ta’lim oluvchini boshqa ta’lim oluvchilardan ajratib qo‘yish emasligini hisobga olish kerak. Aksincha, individual va hamkorlikdagi ta’lim shakllarini uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Xorijiy tadqiqotlarda individual yondashuv

Xorijiy pedagogik tadqiqotlarda ham ta’limni individuallashtirish, individual ta’lim trayektoriyasi va ta’lim oluvchining mustaqil subyekt sifatida rivojlanishi masalalariga e’tibor qaratilmoqda. I. S. Smagina tomonidan 2022-yilda e’lon qilingan tadqiqotda oliy ta’lim talabalarining individual o‘qish uslubini shakllantirish texnologiyasi yoritilgan. Muallif individual o‘qish uslubini shakllantirish talabaning ongli va o‘zini boshqaradigan ta’lim faoliyatiga o‘tishini qo‘llab-quvvatlashi mumkinligini ta’kidlaydi [9]. Shuningdek, oliy ta’limni raqamlashtirish sharoitida individuallashtirishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda individual ta’lim trayektoriyasi va raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan [7]. Xorijiy tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, individual yondashuv faqat ta’lim mazmunini o‘zgartirish bilan cheklanmaydi. U ta’lim oluvchining mustaqilligi, o‘z-o‘zini boshqarishi, ta’lim strategiyalarini tanlashi va o‘z rivojlanishini nazorat qilish imkoniyatlari bilan ham bog‘liq.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim jarayonida individual yondashuvni tashkil etish ta’lim oluvchilarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va bilim darajasini hisobga olish orqali ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yondashuvdir. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarida ta’lim sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda individual ta’lim trayektoriyalarini rivojlantirishga e’tibor qaratilgan [1–4]. Ayniqsa, oliy ta’limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida individual ta’lim trayektoriyalariga asoslangan o‘quv rejalarini ishlab chiqish va ta’lim jarayonini individuallashtirish vazifalarining belgilanganligi mavzuning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi. Ta’lim jarayonida individual yondashuvni samarali tashkil etish uchun dastlab diagnostika o‘tkazish, ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, differensial topshiriqlar ishlab chiqish, individual ta’lim trayektoriyalarini shakllantirish, interfaol va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish hamda individual qayta aloqani yo‘lga qo‘yish muhimdir. Shuningdek, individual yondashuvni samarali amalga oshirishda o‘qituvchining pedagogik mahorati alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi ta’lim oluvchining faqat mavjud bilim darajasini emas, balki uning rivojlanish imkoniyatlarini ham hisobga olishi lozim. Umuman

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

olganda, individual yondashuv — ta'lim oluvchilar o'rtasidagi farqlarni muammo sifatida emas, balki ta'lim jarayonini boyituvchi pedagogik imkoniyat sifatida ko'rishga asoslangan yondashuvdir. Uni diagnostika, differensial topshiriqlar, individual ta'lim trayektoriyasi, raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar va formativ baholash bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining shaxsga yo'naltirilganligini kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 23.09.2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. PF-5847-son, 08.10.2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. PF-158-son, 11.09.2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar tizimini takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. PF-58-son, 10.04.2026.
5. Shermuhammadov B., Raxmatov O. Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarni informatsion madaniyatini rivojlantirishning pedagogik tizimi // Farg'ona davlat universiteti ilmiy jurnali. — 2023.
6. Qudratova D.H. Inklyuziv ta'lim muhitida individual yondashuv strategiyalari va pedagogik qo'llab-quvvatlash modeli. — 2025. — Monografiya.
7. Ahmedov A.M. Raqamli pedagogik muhitda talabalarning axborot kompetentligini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha dissertatsiya avtoreferati. — 2023.
8. Кондратьев А.Ю., Курлов А.В. Теоретические основы индивидуализации обучения в высших учебных заведениях в эпоху цифровизации // Высшее образование сегодня. — 2022.
9. Смагина И.Л. Технология формирования индивидуального стиля учения студентов в образовательном процессе вуза // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. — 2022. — №35. — С. 210–213. — DOI: 10.36809/2309-9380-2022-35-210-213.
10. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? — Paris: UNESCO, 2023.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.